

Santa Puķīte, B.Sci.soc.

Latvijas Universitātes Muzeja krājuma glabātāja

Sadarbība visa pamatā - Ausma Špona

Ausma Špona un LU rektors Juris Zaķis konferencē "Identitātes meklējumi un audzināšana". Foto: LU Muzeja krājums

Šī gada 3. decembrī profesore Ausma Špona atzīmēja savu 90 gadu jubileju, kļūstot par piemēru mūža ieguldījumam pedagogijas zinātnē un augstākajā izglītībā. Sveikt jubilāri, viņas mājās Garkalnē, devās Latvijas Universitātes Muzeja speciālistes Santa Puķīte un Sarmīte Livdāne, saruna par pedagogiju ievilkās vairāku stundu garumā. A. Špona dalījās savās atmiņās par bērnību, skolotājas ceļa sākumiem un darbību augstākās izglītības attīstībā.

Pirmie skolotāji kā paraugs

Ausma Špona (dz. Liepiņa) dzimusi 1934. gada 3. decembrī Stalbes pagasta (tag. Cēsu novadā), "Viņaudās". Liepiņu ģimenē, tēvs Pēteris, māte Elza (dz. Bērziņa) un divus gadus vecāks brālis Imants, dzīvoja un strādāja pie saimniekiem brāļiem Ozoliņiem. (Krūze, Poga, 2001, 5-7).

A. Špona ar tēvu Pēteri malkas darbos. Foto: A. Šponas personīgais arhīvs

Pirmā skolotāja - māte, bet pirmais iespaids par skolotāju - Augusts Zālītis. A. Špona atceras - *“Mamma bija skolā gājusi 3 gadus, bet mācījusies Straupē pie ļoti slavēna skolotāja Zālīša Augusta. Un viņa vēl 6. klasē varēja man algebru palīdzēt rēķināt. Fantastiskas zināšanas bija manai mammai. Fantastiskas. Matemātiķe.”* Māte jau agrā bērnībā iemācījusi darba ētiku un ar stāstiem par skolas laiku veidojusi skolas un skolotāja tēlu - nedrīkst iet gulēt kamēr mājasdarbi nav izpildīti un zināšanas jākrāj (Krūze, Poga, 2001, 9).

A. Špona neatminas, ka jebkad kāds būtu licis viņai mācīties. Māte mācīja mazo brāli, bet A. Špona sēdējusi aiz brāļa uz krēsla atzveltnes un visu patstāvīgi apguvusi - *“Es nezināju ilgus gadus - kāpēc es pati mācos? Man nekad dzīvē neviens nekad nav licis kaut ko mācīties. [...] Tā kā brālis bija 2 gadus vecāks - viņa mācīja brāli, viņa nemācīja mani. Es sēdēju uz krēsla atzveltnes brālim un mācījos.”*

Kad brālim bija laiks doties uz skolu, A. Špona devusies līdzī. Brālis ar māsu visu darījuši kopā - strādāja, rotaļājās un mācījās (Krūze, Poga, 2001, 5-7). A. Špona atceras šo pirmo dienu skolā ar smaidu -

“Brālim bija, obligāti jāiet sagatavošanā 2 nedēļas uz Mazstraupes skoliņu. Es gāju līdzī. Brāli paņēma - mani neņem, tāpēc ka es esmu par jaunu. Tad ņēma no 8 gadiem. Mamma sacīja - tad es ņemu puiku arī un eju uz mājām. [...] Es nevaru atstāt vienu un aizvest, viņi visu dara kopā. [...] Tad direktors atsauc to Skudriņu, skolotāju, kas strādāja jau ar tiem astoņgadīgajiem. Vai tas Skudriņš ņēms to skuķi arī? Tas skuķis ļoti maziņš izskatījās arī (smejas). Viņš tā paskatās un tā kā sniedz man roku, un kā viņš to roku pasniedza - es caps! Aiz viņa rokas ciet (smejas). Viņš paņem mani līdzī uz klasi un dod man tādu buntīti ar desmit kociņiem, ko skaitīt. Un es skaļi smejos, es tik skaļi smejos... Es saku - Skolotāj! Es rēķinu ar visām darbībām līdz simtam.”

Pēc skolotāja Skudriņa pārbaudes, A. Špona tika paņemta sagatavošanās grupā, bet neregistrēja vecuma dēļ. Skolas gaitas sāka 2. klasē, jo pēc skolotāju teiktā “*viņai 1. klasē nav ko darīt*”.

Mātes stāsti par skolu un skolotāju A. Zālīti, mātes audzināšana un skolotāja Skudriņa ticība mazajā meitenē, A. Šponai jau no agrīna vecuma atstāja iespaidu kādam jābūt skolotājam.

Pirmās darba gaitas - pamats nākotnei

Prakse pedagoģijā aizsākās jau pirmajos skolas gados, kad mācoties apvienotajā klasē (1.-3.klase), 3. klasē skolotāja uzdevusi vadīt stundas. **Jau tad A. Špona zinājusi, ka vēlas kļūt par skolotāju**, tieši tādu kā mātes stāstīto A. Zālīti (Špona, 2013, 7).

A. Špona ar brāli Imantu Rozulas pamatskolā.

Foto: A. Šponas personīgais arhīvs

Rozulas pamatskolā sāk iet 5. klasē un dzīvot skolas internātā. Skolā bija augstas prasības, tur iemācījusies nešpikot un nedot špikot. Dzīvojot internātā iezīmējās skolotājas īpašības, palīdzēja citiem apgūt un izpildīt mājasdarbus, iemācījusies izskaidrot uzdevumus. Klasesbiedrs uz lūgumu norakstīt mājasdarbu, saņēmis atbildi - “*Apsēdies, ātri izrēķināsim*” (Špona, 2013, 7).

Kā teicamiece pabeidz 7. klasi Rozulas pamatskolā, un sekojot savam sapnim par skolotāju, 14 gadu vecumā dodas uz Cēsu skolotāju institūtu. Studiju laikā praksē apgūst skolotāja prasmes - pirmajā praksē kā skolotāja, bet otrajā - skolas direktora vietas izpildītāja. Ieguvusi vairākus **pedagoģijas un vadības “noslēpumus” - uzticēšanās, prasme uz klausīt, cieņa, pieklājība un uzticēšanās pret visiem kā**

skolotājiem, tā pret skolēniem un vecākiem, bet vissvarīgākais - **interesanti un izcili novadīt savu priekšmetu** (Špona, 2013, 9-10).

1954. gadā ar izcilību pabeidz Institūtu, iegūstot pamatskolas dabaszinību un ģeogrāfijas skolotāja tiesības. Īsi pēc izlaiduma saņem pavēli no Cēsu Tautas izglītības nodaļas (TIN) - jāklūst par Pionieru nama direktori, kā pati atceras - *“Man ļoti patika strādāt ar skolēniem, apguvu arī masu pasākumu organizēšanas prasmes”* (Špona, 2013, 10). Paralēli darbam Pionieru namā Cēsu TIN norīko par skolotāju Cēsu 3. pamatskolā, kur no sākuma nebija gājis viegli, bet mācību gada otrajā ceturksnī, kad skolēni un A. Špona bija iepazinusi viens otru, bija abpusēji apmierināti par izveidojušos sadarbību. **A. Šponai patika darbs skolā - “Jutos skolā lieliski, skolotājas darbs patika”** (Špona, 2013, 12).

A. Špona 1954. gadā Cēsu skolotāju institūtu beidzot.

Foto: A. Šponas personīgais arhīvs

Ar nožēlu atskatās uz 1955. gadu, kad bez atteikšanās iespējām bija jāparaksta dokumentus, kas apliecināja viņas kandidatūras atbilstību Cēsu rajona Komjaunatnes komitejas 2. sekretāra amatam. Ar to arī laiks skolā kā skolotājai un Pionieru namā beidzās (Špona, 2013, 12)(Krūze, Poga, 2001, 25).

1955.-1959. gadam A. Špona aktīvi darbojās Cēsu rajonā, organizējot kultūras masu pasākumus izglītojušajiem - komjauniešu kāzas, bērnības un pilngadības svētkus, salidojumus un festivālus, plašas pieredzes apmaiņas darba formas un citus (Špona, 2013, 12-14). A. Špona atskatoties uz šo laiku atzīst, ka strādāt komjaunatnē bija interesanti un praksē iegūtās prasmes organizatoriskajā darbā praksē Cēsu skolotāju institūtā un darbā Pionieru namā lieti noderējušas (Špona, 2013, 12)(Krūze, Poga, 2001, 25).

1959. gadā Centrālās komitejas (CK) plēnums A. Šponu ievēl par CK skolu sekretāri (Špona, 2013, 14). A. Špona vēl šodien atceras cik nepatīkams bija šis notikums - “59. gadā mani ievēlēja par CK sekretāru. Es biju Cēsīs sekretāre, mani ievēlēja Rīgā par Centrālās komitejas sekretāri. Puiši mani uznesa, burtiski. Es raudāju. Es domāju, ārprāts, ko es māku no laukiem tāds... 24 gadi... Vadīt visu republikas komjaunatnes organizāciju... Drausmīgi pārdzīvoju.”

1962. gada 23. februārī atstādināta no CK skolu sekretāra amata darba par sava viedokļa nemainīšanu - Latvijas skolās jā māca krievu valoda un krievu skolās latviešu (Špona, 2013, 17).

Laiks Latvijas Universitātē

1962. gada oktobrī pēc Latvijas Valsts universitātes (LVU) rektora Valentīna Šteinberga uzaicinājuma tiek uzņemta aspirantūrā. A. Špona atminas - “Tās laikā izjutu milzīgu gandarījumu mācīties” (Špona, 2013, 17).

Latvijas Valsts universitāti beidzot. A.Špona otrajā rindā, otrā no labās. Foto: A. Šponas personīgais arhīvs

1966. gadā LVU aizstāv disertāciju “Pionieru kustības rašanās un attīstība Latvijā” iegūstot zinātņu kandidāta grādu pedagoģijā. 1982. gadā Ļeņingradas Hercena v.n. Valsts pedagoģiskajā institūtā aizstāv disertāciju “Skolēnu sabiedriski politiskās aktivitātes audzināšanas teorija un metodika pionieru organizācijas darbībā”, iegūstot doktora grādu pedagoģijā, ko 1992. gadā LU pielīdzināja habilitētā doktora zinātniskajam grādam pedagoģijā (Špona, 2013, 17-18).

Strādāt kā pasniedzēja LVU Pedagoģijas un psiholoģijas katedrā (PPK) sāka pēc aspirantūras pabeigšanas 1965. gada 1. oktobrī (Krūze, Poga, 2001, 41). Vēlāk kā vecākā pasniedzēja un 1971. gadā kā PPK docente.

1983. gadā kolēģu ievēlēja kļūst par PPK direktori. Viņa ir ļoti pateicīga docentam Ludvigam Grudulim, PPK direktors pirms A. Šponas, par atbalstu, kas sekmēja kolektīva vadīšanu (Krūze, Poga, 2001, 53). PPK direktores amatā nostrādāja līdz 1996. gadam, kad ar A. Šponas iniciatīvu tiek dibināts LU Pedagoģijas un psiholoģijas institūts (PPI), par kura vadītāju arī kļūst A. Špona (Špona, 2013, 21).

A. Šponas portrets ap 1983. gadu. Foto: A. Šponas personīgais arhīvs

Par PPI kā nepieciešamību PPK kolektīvs jau bija iestājies 1990. gadā. A. Špona izsaka pateicību tā laika LU vadībai - rektoram profesoram [Jurim Zakim](#), prorektoriem profesoriem [Rihardam Kondratovičam](#) un [Jurim Krūmiņam](#), kā arī LU senātam un tā priekšsēdētājam akadēmiķim [Elmāram Grēnam](#) par izpratni un atbalstu PPI dibināšanā un audzināšanas zinātņu tālākā attīstības sekmēšanā (Krūze, Poga, 2001, 54).

A. Špona atzīmē, ka svarīga bija viņas un PPK kolēģu neatlaidīgā prasība, ka Latvijā ir nepieciešams organizēt **Zinātnisko padomi pedagogijas nozarē**, kas īstenojās. 4 pastāvēšanas gados (1986-1990) 39 zinātnieki aizstāvēja kandidāta disertācijas (Krūze, Poga, 2001, 54). Vēlāk Latvijā darbojās **LU Pedagoģijas un psiholoģijas habilitācijas un promocijas padome**, kurā vairākums ekspertu bija no PPI mācītspēku rindām (Krūze, Poga, 2001, 54-55).

Visa pamatā – sadarbība

LU Muzeja veiktās intervijas sākumā A. Špona izcēla savu 2022. gadā izdoto grāmatu **“Pedagoģija. Pārdomas, atziņas”**, kad tika jautāts par viņas darba ētiku, uzsverot **cik svarīga ir sadarbība -**

“Darba ētika nekad nevar būt augstā līmenī, ja skolēns jūtas pakļauts. Viņam ir jājūtas līdztiesīgam ar skolotāju un jāsadarbojas. Es izstrādāju sadarbības shēmu pilnīgi un galīgi šajā grāmatā (rāda “Pedagoģija. Pārdomas, atziņas”), jo viņiem kopā ir jāiet uz mērķi kaut kas ir jāiemācās. [...] Nevis skolotājs liek mācīties, bet viņš it kā mācās kopā ar skolēnu.”

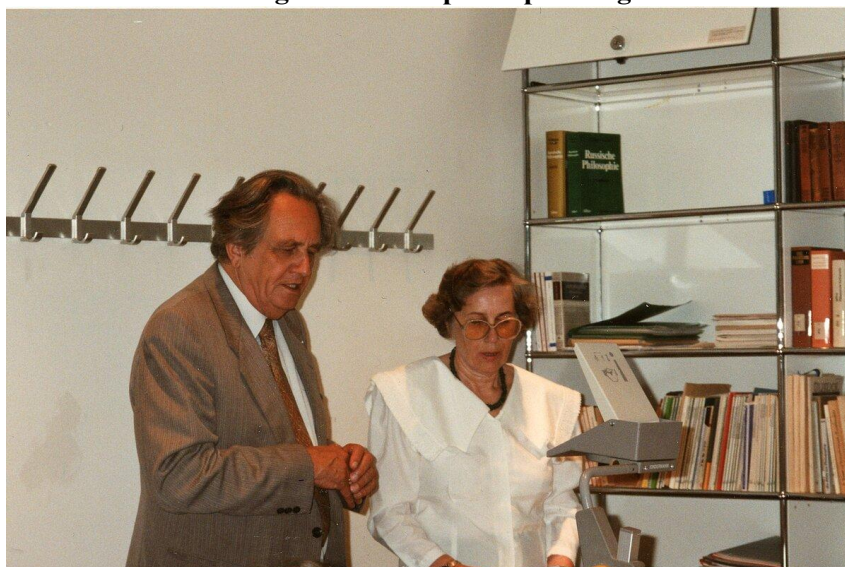
Sadarbība ir bijusi aktuāla ne tikai A. Šponas darbā kā skolotājai un pasniedzējai, bet arī visu vadošo amatu pamatā.

Šī sadarbība iezīmējās pirmajā skolotājas darbā ar vēlmi nodibināt veiksmīgu sadarbību ar skolēniem, kā arī vēlāk strādājot Cēsu rajona Komjaunatnes komitejā - *“Skolas organizēja draudzības pasākumus ar Igaunijas, Lietuvas, Krievijas skolām”* (Špona, 2013, 13).

Gan PPK, gan PPI laikā svarīgi bija nodibināt starptautiskus sakarus topošo pedagogu izaugsmei un pieredzes apmaiņai. Šajā laikā tika izveidoti **plaši zinātniskie sakari ar vairākām ārvalstu augstskolām - Igaunijas, Lietuvas, Izraēlas, Šveices, Austrijas, Vācijas, Zviedrijas, Norvēģijas, Spānijas** (Špona, 2013, 18).

1989. gadā dalība konferencē Amerikā, Ņujorkā. Fotografijā brīvais brīdis uz “Empire State Building”. Foto: A. Šponas personīgais arhīvs

A. Špona un Ginters Bēme pirms lekcijas Frankfurtes universitātē. Foto: A. Šponas personīgais arhīvs

Tikpat svarīga ir bijusi **sadarbība starp kolēģiem** - “Mūsu spēks ir kolektīvā, kopējos mērķos un sadarbībā. Panākumus esam guvuši, apvienojoties humānajiem mērķiem, pilnveidojot savstarpējās attiecības.” (Krūze, Poga, 2001, 54).

Pedagoģijas un psiholoģijas katedras kolektīvs pieredzes apmaiņā Norvēģijā. Foto: A. Šponas personīgais arhīvs

Iespējams tieši sadarbība ir pamats novadītām **66 doktora disertācijām pedagoģijā**, kuru autori ir gan Latvijas, gan Vācijas pētnieki. A. Špona lepojas ar raženo skaitu un vēl aizvien sava darba kabineta galdu sauc par doktorantu galdu.

“Kamēr dzīvošu - tikmēr strādāšu”

“Kamēr dzīvošu - tikmēr strādāšu” (Špona, 2013, 22) ar šādu frāzi A. Špona nobeidz savu nodaļu “Mans laiks” 2013. gada izdotajā bibliogrāfijā. Pēc 40 bagātīgi nostrādātiem gadiem LU, 2005. gadā sāk strādāt Rīgas Pedagoģijas un izglītības vadības akadēmijā (RPIVA) (Špona, 2013, 22). Kaut gan devusies pensijā un šogad nosvinēja 90 gadu jubileju, frāze vēl aizvien ir aktuāla. 2022. gadā izdeva grāmatu “Pedagoģija. Pārdomas, atziņas”, ar kuru ļoti lepojas. Šobrīd aktīvi strādā pie savas autobiogrāfijas.

Pateicība un novērtējums

Paveiktais pedagoģijā nepaliek nenovērtēts, A. Špona ir ieguvusi vairākus apbalvojumus - **2023. gada 18. novembrī apbalvota ar Atzinības krustu “Par**

izcilu mūža ieguldījumu pedagogijas zinātnē un augstākajā izglītībā Latvijā” un iecelta par Atzinības krusta komandieri.

A. Špona Lielajā aulā 2024. gada 18. decembrī. Foto: LU fotoarhīvs, Jānis Brencis

Šā gada 18. decembrī [LU Senioru kluba kopā sanākšanas un jubilāru godināšanas organizētajā pasākumā](#), kolēģi un līdzcilvēki, stājās garā rindā ar ziediem rokās, lai sveiktu profesori A. Šponu 90 gadu jubilejā, kas norisinājās Lielajā aulā.

Avotu un literatūras saraksts

1. Špona, A. 2013. Mans laiks. *Profesore Ausma Špona : biobibliogrāfija*. Rīga: RaKa.
2. Gudakovska, I. (sast.) 2013. *Profesore Ausma Špona : biobibliogrāfija*. Rīga: RaKa.
3. Krūze, A., Poga, L. 2001. *Uzticība pedagogijai*. Rīga: RaKa.
4. Gžibovska, E. 1996. Katedras vietā — institūts. *Latvijas Vēstnesis*. <https://www.vestnesis.lv/ta/id/29009>
5. Spārītis, O. 2022. Kamēr dzims bērni, pedagogija pastāvēs - LU pedagogijas profesore Dr. habil. paed. Ausma Špona. *Zinātnes Vēstnesis*. https://www.lza.lv/images/Zinatnes-vestnesis/2022/ZV_09_2022.pdf
6. *Valsts prezidents 18. novembrī Rīgas pili pasniedz augstākos Latvijas valsts apbalvojumus 33 izcilām personībām*. 2023.11.18. <https://www.president.lv/lv/jaunums/valsts-prezidents-18-novembri-rigas-pili-pasniedz-augstakos-latvijas-valsts-apbalvojumus-33-izcilam-personibam>